

פרשת דברים תשפ"א

מישפטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

בחורים שעלו על גג מכוננית והזיקו

שאלה

באחת הערים החרדיות התקיימה עצרת המונית ברחובה של עיר, בהשתתפות רבותינו גדולי הדור. אחד הבחורים, שרצה לראותם באופן ברור, עלה על גג מכוננית שחנתה בסמוך בשולי הכביש. בעקבותיו עלו עליה עוד כמה בחורים, ולפתע, מחמת כובד משקלם, התכופף גג המכוננית בצורה ניכרת, ונגרם למכוננית נזק רב בסך של אלפי שקלים.

הבחור הראשון שעלה טוען, שאם רק הוא היה נשאר על גג המכוננית - משקלו לא היה שובר או מכופף את הגג, ולכן הוא פטור מלשלם.

מה הדין?

תשובה

אם הגג נשבר מיד כאשר עלה הבחור האחרון על גג המכוננית - חייב האחרון בתשלום כל הנזק.

אולם אם הגג נשבר מספר דקות לאחר מכן - כל הבחורים שעלו על הגג, כולל הבחור הראשון, חייבים לשלם באופן שווה את הנזק.

מקורות

הגמ' בב"ק (י:) מביאה ברייתא, שאם חמישה אנשים ישבו על ספסל אחד ולא נשבר, ובא אדם נוסף וישב על הספסל ונשבר - חייב האחרון לשלם את כל הנזק. ואומר רב פפא, שמדובר שהאחרון היה אדם כבד במיוחד, ודומה במשקל גופו לאדם כבד שהיה בזמנם בשם פפא בר אבא. ושואלת שם הגמ' לפי פירוש רש"י, איך מדובר, אם בלעדיו הספסל לא היה נשבר - פשיטא שהאחרון חייב לבד את כל הנזק, ואם בלעדיו גם היה נשבר, א"כ מה הוסיף האחרון לנזק, וצריך לפוטרו מלשלם. אלא אומרת הגמ', שבלעדיו היה הספסל נשבר לאחר שעתיים, ומחמתו נשבר לאחר שעה. והם טוענים לאחרון, שאם לא היה בא - היו יושבים על הספסל עוד שעה וקמים ממנו לפני שהיה נשבר. וכעת בגללו הוא נשבר קודם. אלא שהוא משיב להם - כשראיתם אותי, היה עליכם לקום, מכיוון שאתם יודעים שהספסל יישבר מוקדם יותר, ולכן כולנו שווים בתשלום הנזק. ומתרצת הגמ', שבאמת בלעדיו הספסל לא היה נשבר כלל, אלא בגלל היותו בעל בשר הוא נסמך עליהם, ולכן הם לא יכלו לקום מהספסל, ולפיכך נשבר הספסל. ומאחר שרק משום שנסמך עליהם נשבר הספסל, לכן נחשב כאילו הוא שברו, כי כוחו שהפעיל עליהם ומנע מהם לקום, נחשב כמו שגופו ישב על הספסל, וגם המשקל שלהם נחשב כחלק מגופו. ע"כ דברי הגמ' לפי פירוש רש"י שם.

נמצא שלפי רש"י, אם מחמת האחרון בלבד נשבר הספסל [או גג המכוננית בנידון השאלה דנן], בין אם הוא סמך עצמו עליהם ומנע מהם לקום, ובין אם הספסל נשבר מיד כשהגיע עוד לפני שהייתה להם הזדמנות לקום - במקרה זה רק האחרון חייב. אולם אם כשהגיע האחרון, יכלו האחרים לקום מהספסל, ובכל זאת לא קמו - במקרה זה קיימת טענתו, למה לא קמו כשבא, כי לכולם יש זכות שווה לשבת על הספסל. או שכולם יושבים שם שלא כדין ולכן שווים בעשיית הנזק, ואז

יתחלק התשלום בשווה בין כולם. וכך משמע מדברי הסמ"ע חו"מ (סי' שפא ס"ק ה) שביאר את טענת האחרון גם באופן שכולם היו כבדים, ולא היה לאף אחד מהם רשות לשבת על הספסל, וע"ש.

שיטת הרא"ש בביאור הגמ'

והנה הרא"ש שם בב"ק (פ"א ס"י י) ביאר את הגמ' לפי שיטת הרשב"ם, שלאחרים שישבו שם בתחילה - היה מותר לשבת על הספסל, כי לשם כך הוא נועד, ואפילו שלא קיבלו רשות מבעל הספסל, דעת בני אדם שכל אחד בעל משקל סביר רשאי לשבת על הספסל שלו. ולכן אם הספסל היה נשבר כשהם ישבו עליו - היו פטורים מלשלם בגלל הדין של מתה מחמת מלאכה, שאפילו שואל פטור מלשלם אם החפץ ששאל נשבר מחמת המלאכה שעבורה הוא נשאל. ורק האחרון, כיוון שהיה כבד במיוחד, היה אסור לו לשבת על הספסל הזה, ולכן רק הוא חייב לשלם. ומבואר בטור חו"מ (סי' שפא) שלפי שיטת אביו הרא"ש, אם כולם היו כבדים כמו פפא בר אבא, כלומר שלכולם היה אסור לשבת על הספסל הזה, אם נשבר הספסל מיד כשהאחרון התיישב עליו - רק האחרון חייב בנזק. אולם אם הספסל נשבר לאחר מספר דקות - כולם שותפים בנזק באופן שווה, ולכן התשלום יתחלק בשווה בין כל יושבי הספסל. וכך גם נקט בהגהות אשר"י בב"ק שם בשם הר"י מבעלי התוס', והנמוקי יוסף שם, וכך גם הכריע להלכה הרמ"א בחו"מ (סי' שפא).

דימוי הנידון דנן לפפא בר אבא

ולפי"ז בנידון השאלה דנן, מאחר וגם לבחור הראשון היה אסור לעלות על גג המכוננית, כי כל בעלי המכונניות אינם מסכימים לכך, ופשוט שגג מכוננית אינו מיועד לשימוש כזה, נמצא שכל הבחורים, כולל הבחור הראשון, נחשבים - שואלים שלא מדעת את השימוש בגג המכוננית, וכולם נחשבים כפפא בר אבא, שפשעו במעשיהם בעצם ההשתמשות, והינם בגדר מזיקים על שבירת גג המכוננית. לפיכך, אם הגג החזיק מעמד למרות שעלו עליו כמה בחורים, אולם נשבר מיד כשעלה עליו הבחור האחרון, עוד לפני שהספיקו הקודמים לרדת ממנו - נחשב האחרון כמזיק היחיד לגג, אע"פ שגם הקודמים הינם שואלים שלא מדעת. אולם אם הגג נשבר כעבור כמה דקות, שבזמן הזה יכלו הקודמים לרדת מגג המכוננית ולא עשו כן - כולם חייבים בתשלום הנזק. וכך גם ביאר הסמ"ע שם (בס"ק ג, ה) את דברי הרמ"א שהביא את לשון הטור אליבא דהרא"ש.

והנה שיטת הרמב"ם (פ"ו מחובל ומזיק הל' טו) לדעת המגיד משנה שם, והבית יוסף על הטור, שהוא סובר כשיטת רש"י שהובאה לעיל, ולכן נפסק כמותם בשו"ע שם. ועיין שם בב"ח שכתב, שאם כל האנשים שישבו על הספסל היו כפפא בר אבא - אין שום מחלוקת לדינא בין הרמב"ם לרא"ש. וכן הסכים גם בים של שלמה בב"ק (פ"א ס"י כח) וע"ש. ועיין בביאור הגר"א על השו"ע שם (ס"ק א) שביאר את הרמב"ם ע"פ גירסא שונה, ועיין בחזו"א בב"ק (סי' ג ס"ק יא) בד"ה לולא וכו', שהכריע לדינא שגם אליבא דהרמב"ם הדין הוא כפי שהתבאר לעיל.

לאור האמור, בנידון השאלה דנן מכיון שאסור היה לכל הבחורים לעלות על גג המכוננית, לדעת כל רבותינו הראשונים והפוסקים ההלכה היא כפי שנכתב בתשובה.

מי ראוי לקבל נחלה בארץ ישראל?

כתוב בפרשתנו (ג, יח) "ואצו אתכם בעת ההיא לאמור, ה' אלוהיכם נתן לכם את הארץ הזאת וגו'. וכתב רש"י, לבני ראובן וגד היה מדבר. משה ציווה את יהושע לתת לבני ראובן וגד [וחצי שבט מנשה] את חלקם בעבר הירדן במקום החלק שהגיע להם בארץ ישראל. והנה מבואר בספר במדבר פר' מטות (לב, א-ה) שבקשת שניים וחצי השבטים הנ"ל לקבל את חלקם בעבר הירדן היה, מפני שהיה להם מקנה וצאן רב יותר מאשר לשאר שבטי ישראל. ומאחר ובעבר הירדן היה מקום גדול עם שטח מרעה משובח לצאן, לכן הם העדיפו להישאר שם.

וראוי להתבונן בדבר

א. מה גרם לריבוי המיוחד של מקנה שניים וחצי השבטים יותר מאשר לשאר השבטים. הרי כשיצאו ממצרים, היה לכולם רכוש שווה. וכן כשחילקו את השלל ממלחמות סיחון ועוג, ומדין - קיבלו כל השבטים באופן שווה. וא"כ מה קרה שלפני הכניסה לארץ ישראל, דווקא לשבטים אלו היה מקנה רב?

ב. מדוע הצטרפו חצי מבני שבט מנשה אליהם, והסכימו מרצונם להיפרד ממחצית שבטם, והעיקר שלא ייכנסו לארץ ישראל?

והנה כדי ליישב שאלות אלו ולהבנת שורש העניין, נתבונן בדברי האריז"ל, כפי שהובאו בליקוטי האר"י (פרשת מטות), ונראה מעט מנפלאות הנהגת הקב"ה את עולמו.

כיצד נולד ראובן?

בספר בראשית (כט, כא-כה) מסופר על שורשו של ראובן ראש השבט, שלבן הבטיח ליעקב לתת לו את רחל בתו לאשה תמורת שבע שנות עבודתו בצאן. אלא שבלייל חופתו רימה אותו והכניס תחתיה את לאה בתו הבכורה. ובאותו הלילה התעברה לאה מיעקב, כשלא ידע עדיין מהתרמית שנעשתה לו. נמצא שיצירתו של ראובן היתה שלא לדעתו של יעקב שחשב שהוא מזדווג עם רחל. ומחמת מעשה זה נטבע פגם רוחני מסוים ביצירת ראובן, מעין "בן תמורה" המבואר בשו"ע או"ח (סי' רמ, ג). כמו כן היתה כאן פגיעה בבין אדם לחברו, מאחר ולא נישאת ליעקב מתוך טעות ובניגוד לרצונו ודעתו.

כיצד נולד גד?

גם שורשו של גד ראש השבט נעשה באופן הדומה לראובן. שהאריז"ל אומר שבעוד שרחל נתנה את בלהה שפחתה ליעקב בידיעתו בהסכמתו כמו שכתוב בבראשית פר' ויצא (ל, ג) לאה נתנה את שפחתה זלפה ליעקב שלא מדעתו. כיוון שראתה שהיא פסקה מלדת ורצתה שיהיו עוד שבטים בישראל מחמתה, וילדי שפחתה שברשותה נחשבים ג"כ כילדיה כמבואר ברמב"ן פר' ויצא (ל, ט) וע"ש.

לפיכך, במקום שהיא תהיה בלילה, הכניסה במקומה את זלפה שפחתה, בלי ליידע תחילה את יעקב בעלה. ומאותו לילה התעברה זלפה בבן - גד. נמצא שגם ביצירתו של גד היה הפגם הרוחני כעין "בן תמורה", וגם כאן היתה פגיעה בבין אדם לחברו, בכך שהטעו את יעקב שלא לדעתו.

והנה כדי לזכות לבעלות וירושה בארץ ישראל הקדושה שהיא נחלת הבורא ית"ש, צריך שהיורש יהיה שלם וטהור בכל, הן בחלק שבין אדם למקום, והן בחלק שבין אדם לחברו. ומאחר ובשורש היווצרותם של ראובן וגד היה פגם בשני המרכיבים הללו, לכן לא יתכן שצאצאיהם שירשו אותו מהם, יזכו לקבל בעלות על הארץ הקדושה. שכשם שהיא מושלמת בקדושתה ובכל התכונות הטובות שיש בה, כך צריכים

היורשים אותה להיות בעלי שלימות בכל, מה שלא התקיים בראובן וגד ובצאצאיהם שירשו מהם את הפגם.

כיצד נולד מנשה?

והנה שורש היוולדו של מנשה הינו מורכב יותר משל שאר השבטים. מנשה נולד מיוסף ואסנת. אסנת אמו של מנשה נולדה משכם בן חמור, שלקח בחוזה את דינה בת יעקב אבינו וחי עמה בעל כורחה, כמבואר בתרגום יונתן בן עוזיאל פר' מקץ (מא, מה) ועוד. נמצא שאסנת נולדה מהאב הטמא - שכם, ומהאם הטהורה - דינה, ובאופן שנעשה בעל כורחה של דינה. א"כ שורשה של אסנת מורכב מטמא וטהור. לפיכך כשנתעברה אסנת מיוסף ונולד מנשה - היה מעורב בו גם החלק הרע משכם אבי אמו, כי הוא קיבל מאמו את כל החלק הרע שנשאר בה מאביה שכם. אולם מצד שני היה במנשה גם את החלקים הטובים של יוסף אביו, ודינה סבתו. ורק הקב"ה שהוא בורא כל הנשמות, ידע איזה מילדי מנשה הינם מהחלק הטוב לבד, ואלו ילדים הם מהשורש שיש בו גם את טובתאם שכם. וחצי שבט מנשה שהחליט מרצונו להישאר בעבר הירדן הינם - אותם שירשו בשורש נשמתם את חלקו הרע של שכם. לכן בגלל הפגימה בקדושתם - לא היו ראויים לרשת ולקבל בעלות על ארץ ישראל הקדושה, שרק מי שקדוש בשלמות יכול לרשתה.

לעומת זאת, אפרים שנולד אח"כ מיוסף ואסנת - נולד כבר טהור ושלם, מאחר וכל החלק הטמא שהיה באמם אסנת משכם, עבר למנשה, ולכן כל שבט אפרים זכה לנחלה שלימה בארץ ישראל.

טעם נוסף לחלוקת שבט מנשה

נוסיף עוד, ע"פ דברי חז"ל בבראשית רבה (פ' פד) שאמרו טעם נוסף למה התחלק שבט מנשה לשניים. שהדבר נעשה כעונש מידה כנגד מידה על שאביהם מנשה החביא את גביע יוסף אביו באמתחת בנימין, וגרם לשבטים שיקרעו את בגדיהם לשניים. לפיכך, מחמת אותו צער שגרם אביהם לשבטים הקדושים לשווא, לכן נענש - שנחלת יוצאי חלציו נקרעה לשניים. שרק מחצית מהם ירשו את ארץ ישראל, ומחצית מהם נפרדו וגרו בעבר הירדן. אלא שע"פ האריז"ל, אלו שנבחרו לגור בעבר הירדן, היו אלו שבשורש נשמתם היה פגם מסוים בקדושה, וכפי שהתבאר לעיל.

נסתרות מהנהגת הקב"ה את עולמו

נמצאנו למדים, שמצד אחד ידע הקב"ה שאי אפשר להפקיע את קדושתה של ארץ ישראל ע"י ששניים וחצי השבטים שנפגמה שורש נשמתן, יירשו בה בעלות, אולם מצד שני חס הקב"ה על כבוד בריותיו, שלא לבייש יהודי רבים, אפילו אם חטא הרבה, ובפרט בנידון דגן שצאצאי השבטים אינם אשמים כלל בפגם שהיה אצל אבותיהם לפני כמאתיים וחמישים שנה.

לפיכך, יצר הקב"ה באופן נסתר שינוי בטבע, וגרם שדווקא צאנם ובקרים של שניים וחצי השבטים, יפרו וירבו באופן מבורך ביותר, הרבה יותר מאשר צאנם ובקרים של שאר השבטים, בתוך תקופה קצרה שהיתה בשנה שלפני כניסתם לארץ ישראל. ומאחר ולצורך גידולם הרי צריכים שטחי מרעה רבים גדולים, לכן הכניס בדעתם לבקש כעת שיישאו בעבר הירדן בגלל הצאן. ומסיבה זו גם הקדימו בדבריהם למשה בפר' מטות (לב, טז) את הדאגה לצאן לפני הצורך לבנות ערים למשפחותיהם. והקב"ה השתמש בפתרון זה כדי לגרום להם שיחפצו מעצמם להישאר בעבר הירדן, בלי שאפילו הם ידעו את האמת למה הם מנועים מלקבל ירושה בארץ ישראל. והכל נעשה בהסתור ובהעלם גמור כדי שלא יתביישו, ואפילו משה רבינו לא ידע מה מסתתר מאחורי בקשתם ולכן כעס עליהם בתחילה.

חומרת ביזוי יהודי ברבים, אפילו אם הוא חוטא

נמצאנו למדים, שהקב"ה בחשבונותיו המדוקדקים בהנהגת העולם, מנהיגו בצורה שכל אחד מקבל מה שמגיע לו או לא מגיע לו לפי מעשיו. אלא שלפעמים הוא מחכה זמן רב, ואפילו לאחר מאות שנים ויותר - יקבלו הצאצאים שכר או עונש על מעשי אבותיהם. אולם הקב"ה חס תמיד על כבוד בריותיו, ואפילו על כבודם של החוטאים, ובשום אופן לא יגרום להם להתבזות ברבים, ואדרבא, אם הצדיק יבזה ברבים את הרשע בניגוד להלכה - ייענש על כך. כמו שכתוב בדברי הימים ב (יג, ח-ט) שאביה מלך יהודה הצדיק, ביזה ברבים ללא צורך הלכתי את ירבעם הרשע מלך ישראל, ומבואר שם (בפסוק כ) בפ"י רש"י ורד"ק בשם המדרש, שלכן מת אביה אחרי שמלך רק שלוש שנים. אע"פ שירבעם היה רשע גדול שחטא והחטיא את הרבים וגרם להם לעזוב את הקב"ה ולעבוד עבודה זרה, ואין לו חלק לעולם הבא כמבואר בסנהדרין (ז).

מהנהגת הקב"ה עם בריותיו נלמד, כמה חמור העוון לפגוע ברבים בכבודו של יהודי, וכמה חמור העונש על כך, כאשר זה נעשה בניגוד להלכה. ורואים שעדיף היה לקב"ה לשנות את הטבע אצל בהמותיהם של שניים וחצי השבטים, והעיקר שלא יפגע חלילה כבודם.

הליכות והלכות בדף היומי

סוכה יא:

מה עדיף לקנות ספר תורה מהודר, או לכתוב בעצמו בכתב פחות יפה?

שאלה

אדם בעל אמצעים החליט לקיים בעצמו מצוות כתיבת ספר תורה. לצורך כך למד במשך זמן רב את הלכות סת"ם, וכן למד אצל סופר מומחה כיצד כותבים את האותיות וכל הנלווה לכך. ובמשך יותר משנה כתב כמה יריעות לספר תורה, אולם למרות רצונו ועמלו נוכח לראות, שהכתב שלו אינו נאה כל כך, והינו פחות יפה באופן ניכר מהמצוי אצל רוב הסופרים.

וכעת נפשו בשאלתו, האם עדיף שיכתוב בעצמו את ספר התורה, כי מצווה בו יותר מבשלוחו, או שעדיף שיקנה מסופר מומחה ספר תורה מהודר בכתב נאה במיוחד, ועל ידי כך יקיים מצוות "זה קלי ואנוהו"? נציין, שיש לאותו אדם יכולת לרכוש את הספר המהודר ללא קושי.

תשובה

א. בקיום מצוות עשה, אם התוצאה תהיה שווה בין אם האדם יקיים אותה בעצמו ובין אם ישלח שליח לעשותה עבורו - עדיף שהמחויב במצווה יעשה אותה בעצמו ולא ע"י שליח, אפילו אם משלם לשליח, ואפילו אם יצטרך לבטל מלימוד התורה כדי לקיימה.

ב. ולכן עדיף שאדם יקדש בעצמו את אשתו, ויבדוק בעצמו את החמץ בביתו בערב פסח, וידליק בעצמו נרות חנוכה, וכן שיטרח בעצמו לכבד את השבת לפחות בדבר אחד וכיוצא בזה.

אולם בדיעבד, אם שלח שליח לעשותה במקומו - נחשב בשמים כאילו המשלח קיים את המצווה, ובפרט אם שילם כסף לשליח. אולם השכר

שיקבל בשמים יהיה פחות מהשכר שהיה מקבל אם היה מקיימה בעצמו. 1

ג. לגבי השאלה שבנידון דנן, עדיף שישכור סופר שיכתוב עבורו ס"ת, או שיקנה ס"ת מהודר, מאשר שיכתוב בעצמו את ספר התורה. ויכתוב את המילים האחרונות של הס"ת כמנהג ישראל.

אולם אם הכתב שלו יפה וסביר, כמו רוב ספרי התורה המצויים, אלא שניתן לקנות ספר תורה מהודר ויפה עוד יותר - עדיף שיכתוב בעצמו את הספר. 2

ד. מצוות שאדם לא מחויב לעשותן, אלא שהתורה אמרה שאם אדם רוצה לעשות דבר מסוים - עליו לקיים מצווה אחרת קודם, במקרים אלו יכול גם לכתחילה למנות שליח שיקיים עבורו את המצווה, למרות שהשליח יברך את ברכת המצוות.

לכן רשאי אדם למנות שליח שישחט לו עוף או בשר, למרות שגם הוא יודע לשחוט, וכן רשאי למנות שליח שיפריש עבורו תרומות ומעשרות או שיגעיל עבורו כלים או יטביל אותם, וכיוצא בזה. 3

מקורות

1 נאמר במשנה בקידושין (מא.) "האיש מקדש בו ובשלוחו. האשה מתקדשת בה ובשלוחה" ע"כ. ושואלת על כך הגמ': השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא? כלומר, אם המשנה מתירה לאיש ולאשה לעשות שליח לצורך הקידושין שלהם, פשוט שהם יכולים לעשות זאת בעצמם, ולמה המשנה צריכה לכתוב את זה? ומתרצת הגמ', אמר רב יוסף - מצווה בו יותר מבשלוחו ע"כ. ופירש רש"י, דכי עסיק גופו במצוות, מקבל שכר טפי ע"כ. כלומר - בתוצאה של חלות הקידושין, אין הבדל אם האיש יקדש בעצמו את אשתו, או שימנה שליח לקדשה עבורו, ובשני המקרים לאחר שהאשה תקבל את טבעת או את כסף הקידושין, היא נעשית אשתו של האיש שנתרצתה להתקדש לו. אלא שאם המקדש יעשה בעצמו את מעשה הקידושין - הוא יקבל שכר רב יותר על המצווה.

כתב השו"ע או"ח (ס"ו רנ, א) שאפילו אדם חשוב שיש לו כמה משרתים, ישתדל להכין בעצמו איזה דבר לצורך השבת כדי לכבדה. כמו שכתוב בגמ' בשבת (ק"י.) שגדולי האמוראים עשו בעצמם עבודת כפיים מסוימת עבור צורכי השבת, כי אדרבא, זהו כבודו של האדם בזה שמכבד את השבת. וכתב שם המשנ"ב (א ק"ו) שהיות ומצוות כבוד שבת מוטלת על כל אדם, לכן חל עליו הכלל של מצווה בו יותר מבשלוחו. והוסיף שם בשער הציון (ס"ק ט) שלכאורה קשה, איך הותר לאמוראים לבטל מלימוד התורה, הרי יכלו למנות שליח שיעשה עבורם גם מלאכות אלו? ותירץ, שרק במצוות שאינן מוטלות על גופו, כמו גמילות חסד עם הזולת, אם יש אדם אחר שיעשה אותן במקומו - אין לו לבטל מלימוד התורה. משא"כ במצוות כבוד השבת, שמוטלת על כל אדם בנפרד לקיימה, בה קיים הכלל של - מצווה בו יותר מבשלוחו, אפילו אם לצורך כך יבטל מלימוד התורה.

וכיוצא בזה כתב השו"ע בהל' פסח או"ח (ס"ו תרלא, ב) לגבי מצוות בדיקת חמץ בערב פסח וז"ל: יזהר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה, ולא יאכל עד שיבדוק, ואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד - לא ילמד עד שיבדוק ע"כ. ולכאורה הרי יכול לעשות שליח שיבדוק עבורו את ביתו, ומבואר בשו"ע או"ח (ס"ו תרלה, ד) שהשליח גם יכול לבטל את החמץ עבור המשלח. וא"כ למה שיבטל את לימוד התורה ולא יעשה שליח? אלא הטעם הוא כמו שהובא לעיל מהשער הציון, שבמצוות

שאדם מחויב לעשותו בעצמו, חל הכלל של מצווה בו יותר מבשלוחו. ולכן החיוב לאדם לעשותו קיים למרות שע"כ יתבטל מלימוד תורתו, ואע"פ שאפשר לעשותו ע"י שליח.

ונוסיף עוד, שהעדיפות לקיים את המצווה בעצמו קיימת, גם אם ישכור את השליח בכסף, שאז נחשב השליח כפועל שלו וידו כידו, וכל מעשי הפועל מתייחסים כאילו בעה"ב עשהו, כמבואר בגמ' בב"מ (ז:). ואע"פ שמוכח מכאן ששליח תמורת שכר עדיף על שליח בחינם, בכל זאת רצון הקב"ה שאדם יעשה בגופו את המצוות כדי שעל ידו יתקשר יותר לקיום המצוות ולהתדבק בבורא ית"ש שציוונו על המצוות, וממילא יקבל יותר שכר עליהן. אמנם ודאי שאם שלח שליח אפילו בחינם שעשה עבורו את המצווה - השליחות מועילה, כי קימ"ל ששלוחו של אדם כמותו.

2 בגמ' סוכה (יא:) כתוב שלרבנן, אפילו אם לא אגדו את הלולב עם ההדסים והערבות, אלא נענעו כל מין בפני עצמו, יוצאים ידי חובת מצות ארבעת המינים. אולם, מלכתחילה יש מצווה לאוגדם יחד, כי באופן הזה קיום המצווה נאה יותר. ונאמר בשמות (טו, ב) "זה קלי ואנוהו". כלומר שיש מצווה לקיים את המצוות באופן נאה ככל האפשר.

והנה בגמ' בשבת (קלג:) כתוב שחיוב מצוות "זה קלי ואנוהו" קיים בכל מצווה ששייך לעשותה באופן נאה יותר, וכן בכל הפרטים המרכיבים את המצווה. ובמצוות כתיבת ספר תורה הנוי צריך להיעשות: בכתיבתו, באופן עשיית הלשמה, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן - סופר סת"ם שמומחה בהלכות הסת"ם ובצורת הכתיבה, ואפילו המעיל שעוטפים בו את הספר תורה - צריך שיהיה נאה ביותר, וע"ש בגמ'.

הספיקות שבנידון השאלה דנן, וטעמי הכרעת התשובה

לאור האמור, יש לדון בנידון השאלה דנן. מצד אחד - ישנה מצווה בתורה "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" ולמדו מכאן חז"ל שישנו חיוב קיומי גם בזמן הזה על כל אדם לכתוב ספר תורה. ועיין בשו"ע יו"ד (סי' ער, א-ב) ובט"ז שם (ס"ק ד), ובש"ך (ס"ק ה), ובביאור הגר"א (ס"ק א) פרטים נוספים. ולכן ודאי שטוב עשה העשיר שלמד את ההלכות והאופן המעשי לכתובת האותיות בס"ת, כדי לקיים את המצווה בעצמו. שהרי קימ"ל שבמצוות שחלות על גוף האדם לעשותו, מצווה בו יותר מבשלוחו. אולם מצד שני, במקרה דנן, אם יכתוב בעצמו את הס"ת, אע"פ שהס"ת יהיה כשר, ויקיים בו את המצווה של כתיבת ס"ת, אולם הוא לא ייראה יפה כמו שמקובל ברוב ספרי התורה המצויים. נמצא שחסר כאן באופן ניכר ממצוות "זה קלי ואנוהו" שיש לקיים בעת כתיבת ספר תורה, וכפי שכתוב בגמ' בשבת (קלג:) שצורת הכתב היא חלק בלתי נפרד ממנה. אלא אם כן יקנה ספר תורה מוכן מסופר מומחה או שישכור אותו לכתוב עבורו ס"ת.

ונראה שבנידון דנן ידחה החיוב של "זה קלי ואנוהו" את ההידור של מצווה בו יותר מבשלוחו משתי סיבות. האחת - שהחיוב לעשות בעצמו את המצוות המוטלות על גופו קיים רק כאשר התוצאה שתתקבל אם יעשה אותה בעצמו או ע"י שליח תהיה זהה, ולכן במצוות כמו קידושי אשה, בדיקת חמץ, נרות חנוכה, הכנות לשבת וכדו', מכיוון שאין שום נ"מ מי יעשה את המצווה, חל כאן על גופו החיוב לקיים אותה בעצמו. משא"כ כאשר יהיה הבדל מהותי בעצם קיום המצווה, אם הוא יקיימה או שליח, כמו בנידון דנן שהס"ת שהוא כותב הינו פחות יפה באופן ניכר

מרוכב ספרי התורה האחרים - מעיקרא לא נאמר החיוב של מצווה בו יותר מבשלוחו. ואדרבא, כאן עדיף שהמצווה תיעשה ע"י שליחו, כי רצון הקב"ה שהמצוות יהיו באופן הנאה ביותר ולא באופן הדוחה את העין, ולכן החיוב של זה קלי ואנוהו גובר.

הסיבה השנייה - הכלל של מצווה בו יותר מבשלוחו הוא מדרבנן, לעומת זאת החיוב של זה קלי ואנוהו שהוא - לדעת הראב"ד בסוכה (יא:) בהשגתו על בעל המאור, וכן לשיטת רש"י בסוכה (לא:) לדברי האחרונים ובספר כפות תמרים, ובחידושי החת"ס - הוא מהתורה. אמנם, לדעת הריטב"א בסוכה (יא:), ותוס' במנחות (מא: ד"ה אין), והרא"ש בב"ק לפי הבנת היש"ש שם (פ"א ס' כד) - חיובו מדרבנן, והפסוק בשירת הים הינו אסמכתא בלבד, ועיין גם בשו"ת חת"ס או"ח (סי' קפד). לפיכך לא מבעי לסוברים שחיוב עשיית הנוי במצווה הוא מהתורה, שוודאי חיוב זה דוחה את החיוב מדרבנן של מצווה בו יותר מבשלוחו, אלא אפילו לסוברים ששניהם מדרבנן, אולם מכיוון שלחיוב של זה קלי ואנוהו יש אסמכתא מהתורה, לפיכך הוא נחשב יותר מחיוב רגיל מדרבנן, והינו כעין דברי קבלה שיש לחשוש לו יותר, ולכן הוא דוחה חיוב דרבנן ללא אסמכתא וכדברי הריטב"א בראש השנה (טז. ד"ה תניא וכו') וז"ל שכל מה שיש לו אסמכתא מהפסוק, העיד הקב"ה שראוי לעשות כן וכו'.

לאור האמור, המסקנה בנידון דנן, מכיוון שישנו הבדל מהותי ביופי בין הכתב של העשיר לכתב של ספרי התורה שנכתבים ע"י רוב סופרי הסת"ם, לכן עליו לשכור סופר סת"ם שיכתוב עבורו ס"ת, או שיקנה ספר תורה מסופר מומחה, ועי"כ יקיים את מצוות כתיבת ספר תורה. אלא שיכתוב בעצמו את המילים האחרונות בספר תורה כמנהג ישראל בהכנסת ס"ת וכדברי הרמ"א (יו"ד סי' ער, א) שבאופן הזה נחשב כאילו כתב את הס"ת וע"ש. ובוודאי שיקבל שכר רב על שהשתדל רבות לקיים בעצמו את מצוות כתיבת ספר תורה, אלא שלא עלה בידו. ומצאתי בס"ד בנידון דומה, לגבי מילה, שכך הכריע למעשה בערוך השולחן יו"ד (סי' רסא, ה), ובשו"ת דובב מישרים (לרב מטשעבין זצ"ל ח"א סי' מז אות ב) לגבי ס"ת, וע"ש.

אולם אם הכתב שלו סביר ונאה, וישנם הרבה סופרים שכותבים ברמה הזו, נמצא שהס"ת שכותב הינו נאה, ומקיים בו ואנוהו, אלא שיש אפשרות להשיג ס"ת נאה יותר, והרי בתוספת יופי אין לך גבול, ולא נצטוונו לחפש ספר תורה או ציצית או לולב וכו' הנאה ביותר בשוק, וכפי שמבואר בשו"ע או"ח (סי' תרנו) וע"ש במושנ"ב (ס"ק ה). ובפרט שכאשר הוא כותב בעצמו, הוא מקיים את ההידור מדרבנן של מצווה בו יותר מבשלוחו.

3 בסוג מצוות אלו, הרי לא נצטוונו לעשותן. שהרי אדם אינו מחויב שתהיה לו שדה בארץ ישראל כדי שיפריש מגידוליה תרומות ומעשרות, וכן אינו מצווה להשתמש בכלי מאכל שנקנו מהגויים. אלא אמרה התורה, שאם ירצה לאכול פירות וירקות מא"י - עליו להפריש מהם תחילה תרומות ומעשרות. וכן אם ירצה להשתמש בכלים שנקנו מהגויים - עליו להטבילם תחילה. לפיכך, מאחר ובמצוות אלו לא נצטוונו לעשותן, אלא הם משמשים רק כהיכי תמצי אם נרצה ליהנות מדבר מסוים, לכן מותר גם לכתחילה לשלוח שליח לעשותן עבורו, ואין כאן את הכלל של מצווה בו יותר מבשלוחו, כי אין כאן את ה-בו, מאחר ולא נצטוונו לעשותן.

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה